

MONTESQUIEU

DESPRE SPIRITUL LEGILOR

Traducător:
Andreea Năstase

PREFAȚĂ

Dacă, în numărul infinit de lucruri care apar în această carte există unul care, fără voia mea, ar putea fi ofensator, vă asigur de lipsa mea de intenție. Ofensa nu-mi este specifică. Platon mulțumea Cerului pentru că se născuse în epoca lui Socrate, iar eu îi mulțumesc pentru că m-am născut în regimul în care trăiesc și că nu trebuie să mă supun decât celor pe care m-a făcut să-i iubesc.

Cer o îngăduință care cred că nu-mi va fi acordată: aceea de a nu judeca, după o lectură superficială, o muncă de douăzeci de ani; de a aproba sau a respinge cartea în întregimea sa, nu doar câteva propoziții. Proiectul autorului nu poate fi găsit decât în proiectul întregii lucrări.

În primul rând am analizat oamenii și am crezut că, în această diversitate infinită a legilor și a moravurilor, ei nu erau conduși doar de iluziile lor.

Am afirmat principiile și am văzut cazurile particulare adaptându-se acestora de la sine, am văzut că istoriile tuturor națiunilor nu sunt decât urmările principiilor, iar fiecare lege este legată de o alta sau depinde de una mai generală.

Când am studiat Antichitatea, am încercat să fiu atent să nu iau drept asemănătoare niște cazuri complet diferite și să nu pierd din vedere diferențele dintre cele care par asemănătoare.

Nu mi-am extras principiile din prejudecăți, ci din natura lucrurilor.

Aici, multe adevăruri nu vor fi vizibile decât după ce vom fi văzut lanțul care le leagă de altele. Cu cât vom reflecta mai mult asupra detaliilor, cu atât mai mult vom simți

certitudinea principiilor. Chiar aceste detalii, nu le-am expus pe toate, căci cine ar putea s-o facă fără să provoace o plictiseală mortală?

Aici nu vom găsi acele linii îngroșate care par să caracterizeze lucrările publicate astăzi. Atunci când încerci să vezi lucrurile de la o anumită distanță, trăsăturile accentuate se disipează; de altfel, ele nu apar decât atunci când spiritul vede numai o latură și le ignoră pe toate celelalte.

Nu scriu pentru a critica ceea ce se practică într-o țară sau alta. Fiecare națiune va regăsi aici rațiunile principiilor sale. Firesc, vom trage concluzia că numai cei care sunt destul de înzestrați pentru a cuprinde dintr-o dată întreaga orânduire a statului sunt îndreptățiți să propună schimbări.

Contează ca poporul să fie luminat. Prejudecățile magistraților au început ca prejudecăți ale națiunii. Într-o epocă a ignoranței, cele mai mari nelegiuiri sunt făcute fără șovăială; într-o epocă luminată, te temi chiar și când faci cele mai mari binefaceri. Abuzurile din vechime sunt intuite și corectarea acestora este observată; mai mult, înțelegem chiar greșelile provocate de această îndreptare. Abandonezi răul dacă te temi de mai rău și binele dacă te îndoiești de mai bine. Nu privești părțile decât pentru a judeca întregul; examinezi toate cauzele pentru a vedea rezultatele.

Dacă aș putea face astfel încât toată lumea să găsească noi motive pentru a-și îndrăgi îndatoririle, principele, patria, legile; dacă fiecare ar putea simți mai bine fericirea în fiecare țară, în fiecare guvernământ, în fiecare post ce i-a fost dat, m-aș considera cel mai fericit dintre muritori.

M-aș considera cel mai fericit dintre muritori dacă i-aș putea determina pe oameni să se vindece de prejudecățile lor. Nu înțeleg prin prejudecăți ceea ce te împiedică să cunoști anumite lucruri, ci ceea ce nu te lasă să te cunoști pe tine însuși.

Această virtute generală care cuprinde iubirea pentru toți nu poate fi practică decât căutând să instruiști oamenii. Omul, această ființă flexibilă, plindu-se în societate după gândurile și impresiile altora, este la fel de capabil să-și cunoască propria natură atunci când îi este înfățișată și să piardă chiar și sentimentul acesteia atunci când îi este furată.

Am început și am abandonat această lucrare de mai multe ori; am aruncat de mii de ori paginile pe care le scrisesem¹; simțeam în fiecare zi cum mă lasă puterile²; îmi urmăream obiectivul fără a avea un plan; nu cunoșteam nici regulile și nici excepțiile; nu găseam adevărul decât pentru a-l pierde; dar când mi-am descoperit principiile, tot ceea ce căutam a venit de la sine; și, pe parcursul a douăzeci de ani, am văzut această lucrare începând, crescând și încheindu-se.

Succesul acestei cărți va datora mult măreției subiectului; cu toate acestea, nu cred că geniul mi-a lipsit în totalitate. Când am văzut ce au scris înaintea mea atât de mulți oameni mari, în Franța, în Anglia sau în Germania, am căzut în admirație, dar nu mi-am pierdut curajul. Împreună cu Correggio³, am spus: „Și eu sunt pictor”.

PRECIZĂRI

Pentru o bună înțelegere a primelor patru cărți din această lucrare, trebuie remarcate următoarele lucruri:

1. Ceea ce numesc eu *virtute* în republică este dragostea de patrie, adică dragostea de egalitate. Nu e nicidecum o virtute morală ori una creștină, ci este virtutea *politică*; iar aceasta constituie resortul care pune în mișcare guvernământul republican, așa cum *onoarea* este resortul care pune în mișcare monarhia. Prin urmare, am denumit *virtute politică* dragostea de patrie și de egalitate. Am emis unele idei noi: a trebuit să găsesc cuvinte noi sau să le dau celor vechi niște accepțiuni noi. Cei care n-au înțeles acest lucru mi-au pus în gură afirmații absurde, care ar fi revoltătoare în orice țară din lume, deoarece în toate țările lumii este dorită morala.

2. Trebuie tratat cu atenție faptul că există o diferență foarte mare între a spune că o anumită calitate, modificare a sufletului sau virtute, nu este resortul care îmboldește un guvernământ și a spune că ea nu se găsește defel în acest guvernământ. Dacă aș spune că o anumită roată ori un pinion nu constituie resortul care face să meargă acest ceas s-ar trage oare concluzia că ele nu se află în interiorul ceasului? Nu se pune problema ca virtuțile morale și creștine să fie excluse din monarhie, ba dimpotrivă, și nici virtutea politică nu lipsește de acolo. Într-un cuvânt, *onoarea* se găsește în republică, deși *virtutea politică* este resortul acesteia; *virtutea politică* se găsește în monarhie, deși *onoarea* constituie resortul ei.

În sfârșit, omul desăvârșit despre care se discută în cartea a III-a, capitolul al V-lea, nu este omul desăvârșit creștin, ci omul desăvârșit politic, care posedă *virtutea politică* despre

care am vorbit. Este omul care iubește legile țării sale și care acționează din dragoste pentru legile țării sale. Am trezit la viață toate aceste chestiuni în ediția de față, fixând ideile mai bine; iar în majoritatea locurilor unde m-am servit de cuvântul *virtute* am folosit expresia *virtute politică*.

CARTEA I

Despre legi în general

Capitolul I

Despre legi, în raporturile pe care le au cu diversele ființe

Legile, în înțelesul cel mai larg, sunt raporturile necesare care derivă din natura lucrurilor și, în acest sens, toate ființele au legile lor proprii: Divinitatea⁴ are legile sale, lumea materială are legile sale, inteligențele superioare omului au propriile lor legi, animalele au legile lor, omul le are pe ale sale.

Cei care au spus că *o fatalitate oarbă a produs toate efectele pe care le vedem în lume* au spus o mare absurditate. Cum poate exista ceva mai absurd decât o fatalitate oarbă care ar fi produs ființe inteligente?

Există, așadar, o rațiune inițială, iar legile sunt raporturile care funcționează între aceasta și diferitele ființe, precum și raporturile acestora între ele.

Raportul lui Dumnezeu cu universul este cel de creator și păstrător; legile după care a creat sunt și cele după care menține: acționează în baza acestor legi pentru că le cunoaște și le

cunoaște pentru că le-a făcut. Le-a făcut pentru că ele sunt în relație cu înțelepciunea și puterea lui.

Constatând că lumea, formată din mișcarea materiei și lipsită de inteligență, persistă, este necesar ca funcționarea ei să dispună de legi invariabile; dacă am putea imagina o altă lume decât aceasta și ea ar avea reguli perene, altfel ar fi distrusă.

Astfel, creația, care pare a fi un act arbitrar, presupune reguli la fel de invariabile ca și fatalitatea ateilor. Ar fi absurd să spunem că Creatorul ar putea governa lumea fără aceste reguli, pentru că lumea nu s-ar putea menține fără ele.

Aceste reguli constituie un raport stabilit constant. Între un corp în mișcare și un altul, toate mișcările sunt primite, amplificate, diminuate, epuizate în funcție de raporturile dintre masele și vitezele celor două: fiecare diversitate este *uniformitate*, fiecare schimbare este *constantă*.

Ființele particulare, inteligente, își pot face legi, dar au și legi pe care nu le-au făcut. Înainte de existența ființelor inteligente, ele erau posibile: aveau, prin urmare, raporturi posibile și, în consecință, legi posibile. Înainte de existența legilor făcute, existau raporturi posibile de justiție. A spune că nu există nimic just sau injust în afara celor ordonate sau apărute de legile pozitive revine la a afirma că înainte de a fi desenat cercul razele acestuia nu erau egale.

Așadar, trebuie să admitem raporturi de echitate anterioare legii pozitive care le-a stabilit: de exemplu, dacă am presupune existența societăților umane, ar fi just să ne conformăm legilor acestora; dacă ar exista ființe inteligente care ar fi primit o binefacere de la o altă ființă, acestea ar trebui să fie recunoscătoare; dacă o ființă inteligentă ar fi creat o ființă inteligentă, cel creat ar trebui să rămână tributar dependenței originare; o ființă inteligentă care a făcut rău altei ființe inteligente merită să primească același rău; și așa mai departe.

Dar este necesar ca lumea inteligentă să fie la fel de bine guvernată ca și lumea fizică, deoarece, cu toate că prima are legi care, prin natura lor, sunt invariabile, ea nu le urmează constant, așa cum lumea fizică le respectă pe ale sale. Motivul este acela că ființele particulare inteligente sunt limitate

prin natura lor și, ca atare, supuse greșelii; pe de altă parte, prin însăși natura lor, ele pot acționa de la sine. Așadar, ele nu urmează constant legile inițiale, iar pe acelea cu care se înzestrează singure nu le respectă întotdeauna.

Nu știm dacă animalele sunt conduse de legile generale ale mișcării sau de o mișcare particulară. Oricum ar fi, ele nu au raporturi mai apropiate cu Dumnezeu decât restul lumii materiale, iar instinctul nu le folosește decât în raporturile dintre ele, cu alte ființe particulare sau cu ele însele.

Prin atracția plăcerii, ele își conservă ființa particulară și prin aceeași atracție își perpetuează specia. Ele au legi naturale pentru că sunt unite prin instinct; ele nu au legi pozitive, pentru că nu sunt unite prin cunoaștere. Cu toate acestea, nici ele nu respectă invariabil legile naturale: plantele, la care nu observăm nici cunoaștere și nici instinct, o fac mai bine.

Animalele nu au avantajele supreme de care dispunem noi, însă au altele, pe care noi nu le deținem. Ele nu au speranțele, dar nici temerile noastre; ele sunt, ca și noi, supuse morții, dar fără să fie conștiente de acest lucru. Mai mult, în majoritate se îngrijesc mai bine ca noi și nu dau o utilizare atât de proastă pasiunilor lor.

Omul, ca ființă fizică, este, la fel ca celelalte corpuri, condus de legi invariabile; cum este inteligent, el încalcă fără încetare legile date de Dumnezeu și le schimbă pe cele pe care și le-a dat singur. Trebuie să se controleze și, în același timp, este o ființă încăpățânată; este expus ignoranței și greșelii ca toate inteligențele limitate, ba pierde chiar și puținele cunoștințe pe care le are. În calitate de creatură sensibilă, devine supusul pasiunilor. O astfel de ființă ar putea oricând să-și uite Creatorul: Dumnezeu a chemat-o la el prin legile religiei; o astfel de ființă s-ar putea uita oricând pe sine: filozofii au avertizat-o prin legile moralei; făcut pentru a trăi în societate, omul și-ar fi putut uita semenii: legislatorii i-au reamintit responsabilitățile, prin legile politice și civile.